

УДК 336.02:330.3

ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗЕЛЕНИХ БАНКІВ

ХУТОРНА Мирослава Емілівна,

доктор економічних наук, професор,

професор кафедри фінансів та обліку,

ТВСП «Черкаське навчально-наукове відділення

Львівського національного університету імені Івана Франка»

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0761-3021>

АНДРЕЙКІВ Тетяна Ярославівна,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри фінансів, економічної безпеки,

банківської справи та страхового бізнесу,

Львівський торговельно-економічний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5353-248X>

ВИСОКА Марина Анатоліївна,

головний фахівець відділу роздрібних продажів,

АБ «УКРГАЗБАНК»

МАРУХА Олександра Юріївна,

здобувач вищої освіти освітнього рівня «бакалавр»,

ТВСП «Черкаське навчально-наукове відділення

Львівського національного університету імені Івана Франка»

Анотація. Досліджено світовий досвід особливостей формування інституційного середовища зеленого банкінгу. Обґрунтовано, що формування міжнародного інституційного середовища більшою мірою базується на досягненнях національних фінансових секторів. Окреслено основні аспекти становлення інституційного середовища розвитку зеленого фінансового посередництва в Україні. Розвинено принципи функціонування зеленого банкінгу.

Ключові слова: зелені банки, інституційне середовище, сталий розвиток, принципи.

Аннотация. Исследован мировой опыт особенностей формирования институциональной среды зеленого банкинга. Обосновано, что формирование международной институциональной среды в большей степени основывается на достижениях национальных финансовых секторов. Обозначены на основе аспекты становления институциональной среды развития зеленого финансового посредничества в Украине. Развита принципы функционирования зеленого банкинга.

Ключевые слова: зеленые банки; институциональная среда; устойчивое развитие; принципы.

Постановка проблеми. Однією з визначальних рис сучасної економіч-

ної системи є її соціальна та екологічна спрямованість, тобто орієнтація на

забезпечення передумов сталого розвитку суспільства. При цьому у реалізації проєктів соціо-екологічного спрямування саме фінансово-кредитний сектор, насамперед, в особі банків, здатний зайняти провідне місце. Наголосимо, що екологічна відповідальність суб'єктів господарювання наразі стає не лише іміджевою характеристикою бізнесу, а й способом створення «переваг майбутнього». Цей тренд не оминув і сферу фінансового посередництва. Так, емпіричний досвід розвитку фінансового сектору розвинених економік засвідчує факт формування сегменту зелених фінансів, які своєю чергою, характеризуються сукупністю специфічних інструментів, механізмів та інституцій, як спеціалізованих суб'єктів таких відносин. При цьому повноцінний розвиток таких інституцій неможливий без розвитку відповідного інституційного середовища, без формування якого, на нашу думку, неможливо стимулювати виникнення зелених, а тим паче сталих банків. Вважаємо, що покладатися у цьому питанні виключно на банки з традиційними бізнес-моделями в очікуванні їх ініціативності у розвитку сегменту зелених банків є надоптимістичним. У найкращому випадку банки у відповідь на сучасні екотренди будуть розвивати зелений банкінг як один з багатьох бізнес-напрямів, але не основний.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Серед досліджень, присвячених розвитку «зеленого інвестування», доречно виділити наукові статті Н.А. Хуторової [1], Т.Н. Седаш [2], М. М. Яшалової [3], в яких розглядається еколого-орієнтоване кредитування, операції з екологічними цінними паперами та лізинг. Проблематика зеле-

ного банкінгу активно вивчається зарубіжними науковцями, а саме, це розкрито у працях М.Д. Міах, S.M. Rahman і М. Мамоон [4]. Серед досліджень українських учених, присвячених розвитку зеленого банкінгу, слід виокремити роботу О. Веклич, у якій розкрито сутність зеленого банкінгу, механізми та інструменти його реалізації, ситуацію щодо його активізації в українському банківському секторі [5]. Також на увагу заслуговують наукові напрацювання Л.Ю. Кучер, А.В. Кучер [6]. Високо оцінюючи вагомий внесок зарубіжних і вітчизняних учених, зауважимо, що проблема становлення зеленого банкінгу в Україні лише набуває розвитку, а тому важливими є наукові дослідження, присвячені пошуку ефективних інструментів та формуванню дієвих механізмів функціонування зеленого банкінгу.

Методологія дослідження. Представлене у цій науковій статті дослідження спирається на такі наукові методи пізнання: метод критеріального групування (для обґрунтування змісту відмінностей пріоритетів діяльності стабільних банків та з традиційною бізнес-моделлю); компаративний підхід для дослідження зарубіжного досвіду становлення інституційного середовища зеленого банкінгу.

З огляду на вищезазначене **метою цієї наукової статті** є дослідження зарубіжного досвіду становлення інституційного середовища зеленого банкінгу та окреслення ключових позицій, які мають бути враховані у вітчизняній практиці.

Виклад основних результатів. Наголосимо, що достатньо тривалий час індустрія бізнесу банків та ідеї сталого розвитку визначалися як

несумісні та неможливі до імплементації в їх діяльність (табл. 1). Більше того, бізнес-логіка фінансового посередництва відокремлювала індивідуальні дії та відповідальність за можливі шкідливі результати в економічному, соціальному та екологічному контексті. Здавалося б,

що спроби створити стимули для відповідальної та довгостроково орієнтованої поведінки стосовно сталого розвитку суперечать реальним ринковим стимулам, спрямованим на отримання короткострокових, індивідуальних та максимальних вигод.

Таблиця 1

Невідповідність між превалюючою філософією бізнесу банків та ідеями концепції сталого розвитку

Критерій	Концепція сталого розвитку	Бізнес-орієнтири банків (у рамках традиційних бізнес-моделей)
Мета	Системний погляд на мету сталого розвитку (багатовимірність): збереження довкілля, соціальна справедливість, економічний розвиток	Одновимірність цільових орієнтирів: максимізація прибутку
Час	Довгостроковий часовий інтервал; основний критерій для прийняття рішень – забезпечення позитивного ефекту у майбутньому (коротко-строковий ефект не визначається як достатня умова прийнятності певних заходів)	Короткострокова перспектива; забезпечення достатньої економічної віддачі від реалізації певних заходів кредитними установами у поточних періодах сприймається як достатня умова для їх прийнятності
Екологічний ефект	Поточне та перспективне збереження довкілля	Нікчемна увага до екологічних ефектів від діяльності
Соціальний ефект	Пріоритет забезпечення рівних можливостей для всіх індивідуумів, доступність та рівність між поколіннями	Нікчемна увага до соціальних ефектів для економічних агентів від діяльності кредитних установ
Відкритість	Широке залучення громадськості заохочується	Обмежена прозорість та підзвітність (виключно у рамках законодавчих вимог); відкритість для громадськості розглядається як загроза внутрішній безпеці

Джерело: [7].

На нашу думку, першим переломним моментом у становленні інституту зеленого фінансового посередництва стало формування Міжнародного об'єднання ціннісно-орієнтованого банківництва (*Global Alliance for Banking on Values*) у 2009 році, спеціалізація якого наразі полягає у скеровуванні кредитних інституцій у поглибленні їх соціальної бізнес-відповідальності. Своєю чергою, у 2012 році було створено Мережу сталого банкінгу та фінансів (*SBFN*). Ця інституція була створена Міжнародною фінансовою корпорацією (*IFC*) та

є об'єднанням фінансових регуляторів і банківських асоціацій із країн, що розвиваються. Наголосимо, що Україна за посередництва Національного банку України та НКЦПФР стала членом цієї інституції у 2020 році.

Наступним кроком міжнародної інституціоналізації стало створення робочої програми у рамках Фінансової ініціативи Програми ООН (*UNEP Financial Initiative*) у 2015 році, яка розробляла рекомендації з розвитку зеленого банкінгу. У цьому ж році було засновано Коаліцію зеленого інфраструктурного інвестування (*Green Infrastructure*

Investment Coalition), яка поставила за мету об'єднати засилля державних інституцій, міжнародних організацій та банків задля кооперації у фінансуванні зелених проєктів. У 2017 році за ініціативи найбільших банків Європи була заснована Стала фінансова ініціатива (*Sustainable Finance Initiative*) задля розвитку інфраструктури для сталого фінансового сектору. Тобто як бачимо в інституційній площині відбувся перехід від зеленого банкінгу до стимулювання розвитку сталого фінансового сектору, тобто перехід від урахування кредитними інституціями екологічних факторів (зокрема тих, що мають на меті пом'якшення наслідків зміни клімату, адаптацію до зміни клімату або досягнення інших екологічних цілей) до взяття до уваги також соціальних, економічних та факторів корпоративного управління [8].

Відмітимо, що концептуальною основою становлення інституту зеленого

фінансового посередництва слугує Рамкова конвенція ООН про зміну клімату 1992 року [9] та паризькі домовленості. При цьому, вибір шляхів становлення інституту зеленого банкінгу, а у подальшому сталого банкінгу, суттєво різняться у розрізі країн (табл. 2). Зауважимо, що під інститутом зеленого банкінгу розуміємо сукупність норм та правил, що впроваджуються регуляторами фінансового сектору та регламентують діяльність банків у сфері зеленого / сталого фінансування.

Тобто як бачимо саме національні фінансові регулятори є піонерами у розвитку інституційних засад зеленого банкінгу та у подальшому сталого фінансового сектору. Своєю чергою, формування міжнародного інституційного середовища більшою мірою базується на досягненнях національних фінансових секторів.

Таблиця 2

Заходи фінансових регуляторів країн, що розвиваються, у сфері започаткування інституту зеленого банкінгу

Країна	Зміст заходів фінансових регуляторів
Китай	У 2007 році Комісія з банківського регулювання Китаю розробила принципи зеленого кредитування та сформулювала систему стандартизованих індикаторів оцінки економічної та загальносуспільної ефективності кредитування. Народний банк Китаю розробив рекомендації щодо «озелення» банківського сектору, включаючи підтримку та розвиток зелених фінансових інструментів
Індія	У 2007 році Резервний банк Індії оприлюднив методичні рекомендації для комерційних банків щодо змісту та управління екологічними та соціальними ризиками. Фінансовий регулятор наразі розробляє інституційні передумови до розвитку зеленого банкінгу на основі імплементації різних аспектів «чистого» фінансування
Бразилія	У 2011 році Центральний банк Бразилії розпочав здійснювати моніторинг еко-ризиків, базуючись на Базель III, а з 2014 року запровадив вимоги для всіх банків щодо створення системи оцінки соціальних та ризиків навколишнього середовища
Бангладеш	У 2011 році банк Бангладешу оприлюднив ініціативи розвитку кредитування агропромислового сектору, а також малого та середнього бізнесу у сфері зеленого підприємництва. Регулятор розробив вимоги щодо адаптації екологічних та соціальних критеріїв та інструктивний документ щодо управління ризиками навколишнього середовища

Колумбія	У 2012 році Уряд Колумбії та Асоціація колумбійських банків підготували документ «Зелений протокол», який встановлює рекомендації для банків стосовно реалізації зеленого кредитування та оцінки ризиків. Також у зазначеному документі представлено аналіз наслідків інвестування у «недружні» з позиції навколишнього середовища проекти
Мароко	У 2013 році Центральний банк Марокко створив робочу групу з проблематики зеленого фінансування. Наразі здійснюється вивчення можливостей регуляторної стимуляції та стандартизації комплексної соціальної відповідальності банківського бізнесу

Джерело: сформовано на основі [10; 11]

Загалом, у своїй оперативній та стратегічній діяльності «зелені» банківські інституції керуються такими документами:

1. Принципи екватора (2003 р. – перша редакція), приєднання до яких засвідчувало готовність банків до оцінки екологічних та соціальних ризиків при наданні проектного фінансування, Принципи відповідального інвестування ООН (2006 р.). Нині 97 фінансових інституцій у 37 країнах світу дотримуються Принципів екватора.

2. Програма ООН щодо навколишнього середовища (ЮНЕП), якою було запущено проект «Зелена економічна ініціатива» (2008 р.), Керівництво зі сталого розвитку банківської галузі (FІ Керівництво ЮНЕП банківської діяльності та сталого розвитку, 2011 р.), яким керуються банки – члени банківської Комісії ЮНЕП у своїй оперативній діяльності.

3. Принципи відповідального інвестування ООН.

Сучасний стан функціонування та розвитку «зелених» банківських інституцій проаналізовано у важливих документах:

1) звіті Міжурядового комітету експертів з питань фінансування сталого розвитку 2014 р.;

2) «зелені» фінанси та країни, що розвиваються: потреби, проблеми та інновації, 2016р.;

3) об'єднаних звітах про сталі фінанси, що видаються під егідою G20, починаючи з 2016 р.

Досягнення сталого «зеленого» зростання в інвестиційно-інноваційній моделі розвитку української економіки зазначається в Законі «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 р.» серед завдань реалізації головної мети екологічної політики визначено «забезпечення цільового бюджетного фінансування природоохоронних заходів та недержавного інвестування природоохоронних проектів». При цьому виокремлюються як основні саме ті економічні та фінансові механізми її здійснення, що «сприятимуть створенню податкового, кредитного та інвестиційного клімату для залучення коштів міжнародних донорів та приватного капіталу в природоохоронну діяльність» [12].

Вважаємо, що зелений банкінг як особливий різновид бізнес-моделі банку повинен функціонувати на таких принципах:

- *екологічності*, маючи на увазі імплементацію ідей недопущення завдання шкоди у широкому змісті. Цей принцип тісно корелює з принципом

безпе́чності. Водночас, його відмінність полягає у тому, що якщо поняття «безпе́чності» більшою мірою є внутрішньо зорієнтоване, тобто запобігає негативним впливам на внутрішнє середовище організації, то «екологі́чність» є зовнішньо-орієнтованим та має пріоритетом недопущення або мінімізацію негативних проявів від прямих або опосередкованих дій самої організації на навколишнє середовище;

- *відповідальності за завдану шкоду.*

Маємо на увазі, що за умови об'єктивного або свідомого недотримання принципу екологічності як у результаті прямих, так і опосередкованих дій банку, установа повинна нести відповідальність за завдану шкоду. Наприклад, активне кредитування виробництв регіону без належної оцінки сукупності соціальних та екологічних ризиків здатне негативно вплинути на екологічний та/або соціальний аспект певної області. У цьому випадку, банк повинен взяти активну участь у проєктах, спрямованих на максимально можливе нівелювання таких негативних наслідків;

- *проактивності.* Насамперед, це стосується організаційно-управлінських заходів в діяльності банку, особливо у сфері ризик-менеджменту соціальними та екологічними ризиками як за тими операціями, які банк здійснює з клієнтами, так і в аспекті власної операційної діяльності та її впливу на навколишнє середовище;

- *інтегрованості до екосистеми впровадження екологічних програм на різних рівнях та в галузях знань;*

- *формування корпоративної екологічної свідомості та розвитку екологічної культури в банку;*

- *системності.* Маємо на увазі, що «зелений» банкінг – це не лише соціально та екологічно орієнтована продуктова лінійка, але формування у банку повноцінної ієрархічної системи, функціонування якої підпорядковано меті досягнення потрібного ефекту, а саме: підвищенню економічної ефективності; зниженню шкідливого впливу на екосистему та удосконалення соціального іміджу банківської установи.

Стосовно становлення інституційного середовища розвитку зеленого фінансового посередництва в Україні, то воно розпочалося у 2021 році та передбачало створення інституційних стимулів функціонуванню ринку зелених облігацій (НКЦПФР схвалила Рекомендації щодо реалізації або фінансування проєктів екологічного спрямування шляхом емісії зелених облігацій) та розробку Національним банком України Політики щодо розвитку сталого фінансування на період до 2025 року.

У рамках цього документу задля розвитку інституту зеленого банкінгу передбачено реалізація таких заходів:

1) удосконалення корпоративного управління в банках з позиції імплементації методології урахування екологічних факторів на всіх рівнях прийняття управлінських рішень;

2) розроблення вимог з управління банками екологічними ризиками;

3) установа банками критеріїв оцінки та відбору проєктів для фінансування з урахуванням їх впливу на екологію;

4) забезпечення розкриття банками інформації про вплив їх діяльності на навколишнє середовище;

5) інтеграція кліматичних аспектів у систему забезпечення їх фінансової стабільності.

При цьому, на нашу думку, ефективне виконання завдань, визначених Політикою розвитку сталого фінансування в Україні у проміжку до 2025 року потребує одночасного розвитку законодавчого поля; методичного підходу до кількісної оцінки соціальних та екологічних ризиків; методології ідентифікації «зелених» банків на підставі сукупності індикаторів, а також посилення уваги освітянської громади до підготовки фахівців у сфері екологічного менеджменту фінансових установ.

Переконані, що реалізація цих завдань сприятиме формуванню «зеленого» банківського сектору, тобто розга-

луженої мережі фінансових посередників, яка складається, з одного боку, зі створених з нуля глобальних, регіональних і національних «зелених» банків (Green Banks) і банків розвитку, а з іншого – створених у рамках уже існуючих комерційних банків окремих екофінансових підрозділів. З еволюційної точки зору, вважаємо, що розвиток «зеленого» банківництва – це один з етапів становлення сталого банківництва у контексті сталих фінансів та економіки сталого розвитку. Авторська позиція щодо такої еволюції представлена на рис. 1.

Рис. 1. Еволюційні щаблі становлення сталих банків

Джерело: узагальнено авторами.

Висновки. Отже, «зелений» банкінг це: 1) екологічно дружня філософія ведення банківського бізнесу, різновид бізнес-моделі банку; 2) механізм формування фінансових стимулів до активізації використання ресурсозберігаючих екологічно безпечних технологій та продуктів для зменшення шкоди довкіллю на засадах екологічно й соціально відповідального фінансування.

Концептуальні засади функціонування зелених банків достатньо

комплексно окреслені у відповідних міжнародних документах, водночас, цього недостатньо для повноцінного розвитку національного ринку зеленого банкінгу.

Стосовно України, то наразі сформульовано стратегічні завдання розвитку інституту сталого фінансування до 2025 року. Поряд з існуючими пріоритетами також вважаємо доцільним запровадити низку фіскальних стимулів, які б заохочували участь банків у реалізації соціально-

екологічних проєктів та розвитку ста- цього і будуть присвячені наші по-
лого фінансування загалом. Саме дальші наукові дослідження.

Список використаної літератури

1. Хуторова Н.А. Финансовые инновации как инструмент снижения антропогенной нагрузки на экосистему. *Труд и социальные отношения*. 2011. № 5. С. 103–109.
2. Седаш Т.Н. Экономические инструменты стимулирования природоохранной деятельности: анализ зарубежного опыта. *Финансы и кредит*. 2015. № 7(631). С. 54–64.
3. Яшалова Н.Н. Источники финансирования экологических проектов. *Финансы и кредит*. 2012. № 17(497). С. 55–61.
4. Miah M.D., Rahman S.M., Mamoon M. Green banking: the case of commercial banking sector in Oman. *Environment, Development and Sustainability*. 2021. Vol. 23. Pp. 2681–2697. URL : <https://doi.org/10.1007/s10668-020-00695-0>.
5. Веклич О.В. «Зелений» банкінг: сутність, механізм та інструменти реалізації. У кн. «Зелені» інвестиції у сталому розвитку: світовий досвід та український контекст. Київ : Центр Разумкова, 2019. С. 236–251.
6. Кучер Л.Ю., Кучер А.В., Тріпілець О.В. Зелений банкінг у системі екологічного менеджменту й ефективного фінансування екопроектів. *Вісник ХНАУ. Сер. «Економічні науки»*. 2020. № 2. С. 309–324. <https://doi.org/10.31359/2312-3427-2020-2-309>.
7. Ткаченко Я. Розвиток зеленого банкінгу в Україні. *Вісник АПСВТ*. 2017. №2. С. 90-92.
8. Хуторна М. Е. Забезпечення фінансової стабільності кредитних установ: теорія, методологія, практика : монографія. Черкаси : Чабаненко Ю. А., 2019. 450 с.
9. Raad M.L. *Green Banking: Going Green. International Journal of Economics, Finance and Management Sciences*. 2015. Vol. 3. No. 1. pp. 34-42. URL: https://www.greengrowthknowledge.org/sites/default/files/downloads/resource/going_green.pdf. (дата звернення 25.11.2022).
10. Рамкова конвенція ООН про зміну клімату : конвенція, міжнародний документ від 09.05.1992. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_044#Text. (дата звернення 25.11.2022).
11. UNEP. Green Finance for Developing Countries: Needs, Concerns and Innovations. UNEP Report, 2016. URL: https://www.seforall.org/sites/files/Green_Finance_for_Dev_Countries.pdf. (дата звернення 25.11.2022).
12. Kondyukova E.S., Shershneva E.G., Savchenko N.L. Green banking as a progressive model of socially responsible business. *The Manager*. 2018. Vol. 9. No 6. P. 30-39.
13. About the Equator Principles. Equator Principles. URL: <https://equator-principles.com/about-the-equator-principles/>. (дата звернення 25.11.2022).